

SZILÁGYI MIKLÓS

A nagykun öntudat

Szubjektív bevezető

Ez a dolgozat eredetileg, a körülményekhez sebtében hozzáigazított, tehát némileg rögtönzött formájában, előadásként hangzott el 1995. október 7.-én Karcagon, a Nagykunok 1745-1995 című, kétnapos látványos ünneppsorozat keretei közé illeszkedő tudományos emlékülésen. E karcagi események pedig lezárását jelentették a 250 éve történt jászkun redemptiót megidézõ, s a Jászság, a Kiskunok, valamint a Nagykunok több települését ilyen és ehhez hasonló programú emléknapi megrendezésére sarkalló, gondosan összehangolt-egyeztetett egész éves jubileumi mûsorsorozatnak.

Aligha lenne kiemelésre érdemes ez az amûgy jegyzetbe kívánczó információ, ha az eltökélt hagyományteremtés tiszteleire méltó igyekezetében fogant emelkedetten ünnepélyes légkör, melynek megfigyelõje-részese lehettem, nem kínálna további elemzésre érdemes anyagot. Ha most publikációvá formálva elõadásomat nem éreznék elháríthatatlan készletet arra, hogy legalább vázlatosan felidézsem élményeim, azt remélvén, hogy a Nagykunok lakóinak történelmi tudatát elemzõ, helytörténelmi adatokra és néprajzi megfigyelésekre alapozott, következésképpen a „múltat” jellemezni törekvõ fejtegetéseimet a *jelenkori érvényesség* szemléletes példáival is kiegészíthetem.

A legtöbbet az árul el a tudományos ülés hangulatából, ha elõljáróban megvallom: míg a Városháza dísztermében, az elnöki asztalnál üldögéltem, s szembenéztem a jász és kun települések küldötteivel, elõre elkészített szövegem s a szereplésem elõtt elhangzó többi elõadás hangnemének számomra mind nyilvánvalóbb disszonanciáján töprengtem, és – nehogy akaratlanul is ünneprontó legyek-a magam mentségének megfogalmazására készülgettem. Az elõadók ugyanis bármennyire „tárgyszerûek” voltak, a kurrens helytörténelmi kutatások eredményeit közvetítették, és mondandójuk lényegét a komoly anyagi áldozat árán a „régisabadságot” visszaszerzõ redemptus ősök apológiájaként fogalmazták meg. Helybeliek (ha nem is mindannyian a Nagykunok szülõttei, de a honismereti tudományok helyi mûvelõi) lévén, jó érzékkel mérték fel, hogy az ún. „tudományos elõadásnak” ez esetben „ünnepi szónoklatként” is helyt kell állnia. Én viszont a „teremtett hagyomány” oknyomozó elemzésére készülvén, nem tudhattam, hogy a valamikori redemptusok mai leszármazottai, szinte mindannyian, akik a hallgatóság soraiban ültek, az önmegváltás dicsõségében részes ősök szabadságeszményébõl és áldozatvállalásából a maguk számára fontos, napi aktualitású „üzenetet” szeretnének kihallani. Nem arra nyitottak tehát, hogy milyen hidat építgetett a helyi hagyomány a 250 év elõtti, akkor s azóta is a kunok 13. századi betelepülésének tényére hivatkozó történelmi tett, a redemptió és a mindenkori jelen közé. Személyes érintettségük okán újabb meg újabb megerõsítését, további árnyalását, kiegészítését várják inkább mindannak, ami amûgy is fundamentális eleme volt - s kell, hogy legyen a jövõben - történelmi tudatuknak. Lévén kinek-kinek a redemptióhoz való személyes viszonya - a múltban vitathatatlanul, s az öröklött „tulajdon” ismételt felértékelõdése miatt újólapon - a helyi közvélemény által elismert presztízs nélkülözhetetlen eszköze.

Úgy véltem: ebben az ünnepi légkörben talán megbocsájtható lesz már-már illúzióromboló fejtegetésem a manipulatív hagyományteremtésrõl, ha az évtizedek óta folytatott néprajzi kutatásaim jelentette ismeretfedezeten túl a magam személyes érintettségét is felelgettem. Azzal kezdtem tehát az elõadást, hogy kisújszállási születésû, redemptus ősök számontartó feleségem révén magam is a családi hagyományokba beavatottként ismertem meg a redemptió öntudat formáló jelentőségét - amit mondani akarok, nem a kívülálló idegen okvetetlenkedése tehát.

Bár ez az apró, a hallgatóság esetleg kellemetlen reakciójával óvatostkodóan kalkuláló ravaszkodásom, amint azt előadásom visszhangján jól lemérhettem, nem tévesztette célját, indokoltságáról magam is az ünnep további eseményeinek résztvevőjeként győződtem meg igazán. Jóllehet csábítóan verőfényes nap volt, nemcsak a vendégeket, a szervezőket is meglepte, hogy sokezres tömeg zarándokolt el (gépkocsikon, különjáratú autóbuszokon vagy gyalogosan) a város határában, a 4-es főközlekedési út mellett egy kunhalmon (a Kis-Hegyesbori halmon) kialakított „kun emlékhely” avató ünnepségére. A domb tetejére helyezett, egy nézetre komponált kő szoborpár, s körötte, a domb alján sorakozó további hat, ugyanilyen stílusú kőalak (akik a kezükben tartott városcímer-bronzplakettekkel egyértelműsítik, hogy egy-egy nagykunsági település jelképei), mind megannyi invenciózus reminiszcenciái a kelet-európai síkság türk sírjeleinek, a „kamennaja babáknak”. A város szülötte, Györfi Sándor Munkácsy-díjas szobrászművész öntudatos vallomásai a kun eredethagyományról. Hogy a jelenlévők számára is félreérthetetlen legyen: a „kun ősök” ilyen megidézése egyszersmind alkalom az újmódi „etnikus identitás” kialakítására is ; nemcsak a „kun Miatyánk” hangzott el az avatóünnepen, hanem napjainkhoz szóló üzenetként Salim A. Kurmangujinra, a Kazah Köztársaság Budapestre akkreditált nagykövetére bízták a szervezők a szoborcsoport leleplezését.

Az avató ünnepség persze ezzel együtt is a redemptió történelmi jelentőségét hangsúlyozta leginkább: a jászkun húszárokra emlékeztető lovasbandérium s a redemptiózászló, melyre mindegyik nagykunsági település vezetője emlékszalagot kötött, a jelenlévők számára bizonyosan sokkalta világosabb szimbólumokból szerveződött meghatóan ünnepélyes látványra, mint a szoboralakokba sűrűsödő és a talán sosem volt rokon megtisztelő fellépésével nyomatékosított ösfelmutatás. Ahogy a múzeumban megrendezett emlékkiállításra bízott üzenet is könnyen érthető volt a redemptus őseikre büszke karcagiak számára. Hiszen maguk is hozzájárultak a helyi hitelességhez, kölcsönadván dédapák-ükapák féltve őrzött fotográfiáit s személyes érintettségük egyéb, ereklyeként tisztelt emlékeit. Ezeket a tárgykölcsonzéseket s minden egyéb, az ünnepsorozathoz nyújtott anyagi és erkölcsi segítséget pedig azzal ismerték el a szervezők, hogy a redemptus-származékok - szigorúan mérlegelve: csakis ők! - névvel ellátott emlékszeget verhettek be a redemptuszászló rúdjába. Végignéztem, milyen méltósággal és ünnepélyességgel végezték ezt a hosszú nyúló ceremóniát a nehezen mozgó aggastyánok és a másféle ünnepléshez szoktatott fiatalok egyaránt; a hűvös cinizmusra hajló kívülállók pedig meghatottságot éreztek, s feledték a szegbeverési aktus eleinte talán groteszknak tűnő voltát.

Kik a kunok?

Ha azt kérdezzük, hogy léteztek-e, fellelhetők-e manapság a kunok 13. századi betelepítését s teljes nyelvi asszimilációig elvezető történelmi sorsát a folklór eszközeivel megidéző, a származástudatot látványosan igazoló történelmi mondák, s ha ezek nem, legalább a nyelvi és etnikai elkülönültséget hangoztató vélekedések - határozottan tagadó a válasz. A gondos s a származástudat igazolásának szándékától sem egészen mentes, tehát a legapróbb adaléknak is kiemelt jelentőséget tulajdonító folklórgyűjtések sem tudtak cáfolhatatlan hitelességű, autentikus anyagot feltárni.

Mondogatják persze a Nagykunság mai lakói is, hogy „kunok vagyunk”, „kunmagyarok vagyunk”. Ha azonban ennek az önjellemzésnek a tartalmára kérdez rá a néprajzi gyűjtő, vagy testi jegyeket, vagy mentalitásbeli jellemzőket sorolnak.¹ „Nagy, csontos kunmagyar volt” - jellemezte egy kisújszállási asszony a nagyapját. Aki általánosított, ilyen nyelvi fordulattal tette szemléletessé a maga fajtájának kíméletlenül önpusztító szorgalmát: „A kunmagyar [...] még az apját is meg az anyját is befogná az ekébe húzni, mer' az egy olyan ember.” A régi öregek önfeledt szórakozásának megfogalmazására ez a nyelvi sztereotípa szolgált: „csak

úgy tudott a kunsági nép mulatni: cigányzene mellett; húzta a vonóba, meg danoltatta magát”. Leggyakrabban a „makacs”, az „önfejű”, a „büszke”, a „rátarti” karakterjegyek kapcsolódnak össze a „kunmagyar” mivolttal. Akkor is, ha a Nagykunság lakóinak „másoktól” való megkülönböztethetősége, tehát sztereotíp általánosítás a jellemzés célja, s akkor is, ha valaki szeretve tisztelt őseiről emlékezik. Ezek a karakterjegyek arra is alkalmasak, hogy ki-ki a maga módján a Nagykunság lakóinak politikai tartalmú ellenzékiségét, a mindenkori hatalommal való elégedetlenségét megindokolja. Az „itt mindig (az egyes ember szelektív emlékezete szerint *mindig*...) ellenzéki képviselőt választottak, nem is pártfogolta a kormány a makacs és önfejű nagykunokat” tartalmú politikai bölcselkedés az emlékezettel belátható egy évszázad büszkén hangoztatott summázata. Megtoldva olykor azzal, hogy a közelmúlt ötven esztendő módos parasztkat sanyargató politikája is a hatalomnak az öröklött ellenzékiségre adott válaszaként értelmezendő.

A „kunmagyar” jelleg és jellem ilyen sztereotípiáit természetesen nem tekinthetjük etnikus karakterjegyeknek. Más néprajzi csoportok esetében is ugyanígy megfogalmazódhatnak - meg is fogalmazódnak -, ha a csoport valamelyik tagja a „mi” és az „ők” alkati és mentalitásbeli - inkább vélt, mint valós - különbségét sztereotipizálja. A kunoknak a magyarokétól eltérő etnikai származását csupán felettébb bizonytalan tartalmú és megformálású, az ismerethiányokat olykor nyíltan vállaló, máskor az iskolai tanulmányokra, olvasmányokra hivatkozó vélekedések fogalmazzák meg.

A valamikori közigazgatási beosztásból, a Nagykunság szervezeti önállóságából persze könnyen levezethető a „különbözés” ténye, melynek okára nyilván van magyarázat. 1892-ben született, bármilyen kérdésemre eleven emlékezettel reagáló beszélgetőtársam is inkább csak kikövetkeztette, mint valóban tudta a magyarázatot: „A hatkunságnak- Karcag, Madaras, Kunhegyes, Kisújszállás, Kunszentmárton, Túrkeve: e'vót a hatkunság na, ennek vót egy kunkapitánya [...] De oszt' hogy a kisújszállásiaiak kunok vótak, hogy vótak, mint vótak, én arrúl nem hallottam abba az időbe.” Olvasmányélményét idézve is elbizonytalanodott a „magyarok” és a „kunok” megkülönböztetések: „Arrúl olvastam [...], hogy kezdetbe, mikor a vallást kezdték, még pogány vót a magyar - vagy: a kunok pogányok vótak -, osztánhat megfenyítették: megfenekelték az illetőt, hogyha [...] nem tudta magát igazolni, hogy vasárnap már' nem ment el a templomba. Beleverték az illetőbe a vallást!”

A bizonytalan ismeret ilyen bevallása azonban korántsem általánosítható! Orsi Julianna, a karcagi születésű jeles néprajzos szülővárosában szerzett s gyermekkori emlékeivel nyilván megegyező kutatói tapasztalatait összegezve éppen azt hangsúlyozta, hogy az itteniek történeti tudata mind máig feltűnően sok emlékmozsajtot őriz a kunok ázsiai származásáról, Magyarországra telepedésük körülményeiről.² Ilyen, akár egy-egy valamikori történeti monda töredékeként is értelmezhető szövegeket idézett: „Akkor lakatlan volt ez a terület. Ázsiából jött egy csapat, nyolc-tíz ember a Debreceni úton. Látták, milyen jó a föld és hoztak ide telepéseket.” „A kunok is Ázsiából jöttek, de a magyarok hamarabb jöttek. IV. Béla király fogadta őket. A vezetőjüknek azt mondta, hogy mit akarnak itt. - Új hazát. - Ez már el van foglalva, de én nem akarok ennyi szép, derék hőst leöletni, mert a kunok mind szép, nagy derék emberek voltak. Ha szeretitek Magyarországot, maradjatok itt. Ne menjetek sehova...” Azt is a kun származástudat bizonyítékai közé sorolta Orsi Julianna, hogy jó néhány földrajzi név egy-egy, a 19. század elején keletkezett, karcagi szerzőtől származó s ponyvanyomtatványként közkézen forgó irodalmi feldolgozásból és ettől nem független helynév-magyarázó mondákból egyaránt ismerős kun vezér, vitéz harcos (főképp az Uy Péter megverselte Zádor vitéz) nevével tetteivel értelmeződik - eléggé általánosan - a karcagiak népetimologikus magyarázataiban.³

Az ilyen, bármennyire hitelesnek tetsző néprajzi gyűjtések történeti emlékényaga könnyen félreviszi következtetéseinket, ha a származástudathoz keresünk érveket. Az elbeszélő által (nyilván nem tudatosan) elhallgatott közvetlen forrás híján nincs megbízható fogódzónk

annak mérlegeléséhez, hogy a „szájhagyományban élő” történelmi tudás vajon az iskolában tanultaktól s az olvasmányélményektől függetlennek feltételezhető-e. Illetve - más megfogalmazásban - a „szájhagyományra” hivatkozó 50-100150 évvel ezelőtti irodalmi, helytörténeti feldolgozások és néprajzi közlések, mivel bizonyítottan népszerű olvasmányok voltak, vajon milyen mértékben járultak hozzá az egykori s talán már akkor is a tudálékos történelemértelmezés hatását mutató s töredékes hagyományanyag újrastrukturálódásához. Ezt a lehetőséget persze Orsi is számításba vette, ezért hivatkozott olyan művekre, melyeket esetleg figyelembe vehetünk, ha az eddig idézett, s az ennél is sokkalta gazdagabb török kori mondaanyag közvetlen vagy közvetett forrásait kérezzük. Ennek ellenére hangsúlyozza: „A karcagiak történeti tudatában nemcsak » műhagyományok« vannak. A kun-tudatot tükröző elemek elsősorban családtörténetekben őrződtek meg.”⁴

Szükségtelen ez alkalommal a „műhagyomány” szóalkotásba sűrűsödő értékminősítés vitathatóságát részletesebben elemeznünk. Elegendő annyit számon tartania az olvasónak hogy a „népi eredethagyomány” semmiképpen sem lehetett független attól, amit a helyi iskolákban helytörténeti ismeretanyagként tanítottak, s amit a közkézen forgó olvasmányok közvetítettek. Azért nem, mert mindazok, akiknek „tudós véleménye” ilyen módon popularizálódott, akik tehát a „műhagyományt” teremthették-terjeszthették volna, maguk is a Kunság vagy a Jászság szülöttei voltak. Következésképpen: ugyanarra a népiségtörténeti paradoxonra kellett magyarázatot adniuk, mint a történeti oknyomozás laikusainak. Arra, amit Karcag legnagyobb hatású szülötte, az etnográfus Györffy István - azt hangsúlyozva, hogy a több évszázados vita már eldőlt: a kun nyelv a tatárhoz állt közel - ilyen módon tett szemléletessé: „A kunok az erdélyi szászokkal körülbelül egy időben települtek hazánkba. A szász még ma sem tud magyarul. A kunok fölött pedig a nyelvészek sokáig vitatkoztak, hogy egyáltalán volt-e külön nyelvük, vagy már beköltözésükkor magyarul beszéltek?”⁵

Györffy ebben az 1939-es cikkében utalt arra is, hogy „az egykori kun nyelv tudata még él a nép között”, hiszen néhány éve a túrkevei főjegyző „kun Miatyánk-szöveget írt le a nép ajkáról”. Egy korábbi dolgozatában (1910-ben) pedig azt emlegette, hogy „a kun nyelv csak a 18. század végén némul el végképp”.⁶ Csakhogy ezzel a 20. századra kikristályosodott tudományos állásponttal nem voltak feltétlenül szinkronban a helyi közvélekedést szintén alakító-formáló válaszok! A karcagi helytörténész, Szentesi Tóth Kálmán (akinek a városban betöltött vezető funkciói miatt igen magas volt a helyi presztízse) még 1940-ben is, jóllehet ismerte a legújabb kutatási eredményeket, hiszen ezekkel vitatkozott, konokul kitartott amellet, hogy a beköltözött kunoknak magyarul kellett beszélniük. Ironikusan emlegette a tudósok buzgalmát: „Öreg emberek után kutatnak, akik talán még emlékezetből el tudnák mondani a kun nyelvű Miatyánkot. Ilyen öregekre azonban nemigen sikerül ráakadni.” És hivatkozott a karcagi gimnázium idegennyelvtanárának különös szokására is: 1904-ben a hatodik osztályosoktól megkövetelte, hogy a „Miatyánkot németül, latinul, franciául és törökül tanulják meg”. Amiből azonban - érvelt - néhány száz év múltán aligha lehet majd arra következtetni, hogy „a magyar Alföldön, a Kunságon a régmúltban fontosnak tartották a török nyelv ismeretét, mert még az imádságot is tanították törökül”.⁷

Ez a kutatási eredményekhez mérten naiv és szemellenzős következetesség, legyen bármennyire anakronisztikus is az önálló kun nyelv létezésének tagadása, nem elemi tájékozatlanság. Csupán a 19. században általánosan elfogadott, a jászkunok legnagyobb hatású történésze, Gyárfás István által is fennen hirdetett eredethagyomány továbbéltetése.⁸ Vagyis: a „kunok vagyunk, de magyarul beszélünk” tartalmú paradoxon legkézenfekvőbb feloldási lehetőségének abszolutizálása. A jász származék Horváth Péternek, a jászkun történelem egyik első búvárlójának a 19. század első évtizedeiben megfogalmazott véleménye már egyértelműen kifejezte a paradoxonra adható logikai választ: „A' Kúnok Magyar Hazánkban könnyen változhattak Magyarokká; mert értették a' Magyar nyelvet (...) azon állításunk, hogy valamint más be költözött akár Német, akár Tóth 's Orosz vagy Oláh nemzet

a' Magyarok közt a' maga anya nyelvét fenn tartotta, ugy a Kúnok is, ha mas nem Magyar nyelvel éltek volna, annak legalább valamely nyomait hagyták volna..."⁹ Bár nem fejtette ki részletesen, nyilván ugyanígy - mert a 18-19. század fordulóján a kun nyelvnek már emléke sem élt, lényegében logikai úton - következethetett a Szentesi Tóth Kálmán által „koronatanúként” idézett kortárs Uy Péter karcagi ügyvéd és költő, a helybeli református lelkész fia, a Nagykunság-szerzte különösen népszerű ponyvaolvasmány, a Zádor és Ágota című kun rege szerzője. Aki a hajdanvolt kun vezérek hősi tetteit részletezve 1825 előtt keletkezett verses elbeszélésében a máig népszerű helynévmagyarázó mondákat újrastrukturáló helyi folklór közvetlen forrása lett, ízig-vérig magyar vitézekként szerepeltette az ősoket.¹⁰ Az ekkortájt szintén közkeletű eredethagyományt pedig ezekbe a sorokba sűrítette:¹¹

Tudok én, kik azt állítják,
Hogy a kún, hajdanában
Ellenség és rabló képpen
Jött volna a Hazába,
Hogy a magyarral nem egy vér,
S más nemzet volt nyelvére,
És a magyarnak erővel
Magát bé furt zsellére.

Létezett tehát egy másféle eredethagyomány is, melynek - úgy tűnik - már a 18-19. század fordulóján is a kun nyelvű Miatyánk fennmaradása volt a legdöntőbb érve. E nagybecsű szövegemlék bizonyító erejével kapcsolatos fenntartásokat Karcag szülötte, Mándoky-Kongur István, a kun őseire mindig is büszkén emlékező turkológus fogalmazta meg. A kun nyelvnek ez a tudós búvárlója, aki eleddig a legtöbbet tette a kun eredetű tájszavak összegyűjtése, ezzel együtt a kun öntudat élesztése és tartalommal telítése érdekében.¹² A kun Miatyánkról írott, higgadtan érvelő tanulmányának főbb gondolatai így összegezhetőek:¹³

Nem lehet véletlen, hogy éppen az 1730-as években kerül elő e szövegemlék; vagyis akkortájt, amikor a kunok kiváltságainak visszaszerzéséért folyó küzdelemben a legnagyobb szükség volt rá, mint az etnikai folytonosságot igazoló érvre.

Bár 1744-ben Bécsben a redemptió ügyében eljáró jászkunsági küldöttség egyik tagja, a karcagi Varró István által feljegyzett szöveggel kapcsolatban azt igyekezett szuggerálni a vonatkozó szakirodalom is, hogy tollba mondója utolsóként ugyan, de még beszélte a kun nyelvet, a gondos szövegelemzés ennek az ellenkezőjét bizonyítja. Olyan eltorzult formában vetették papírra annak idején Varró István imádságát, mint amilyenek „a Nagy- és Kiskunságban manapság is élő változatok”.

A redemptió óta mindmáig lejegyzett szövegváltozatok folyamatos népszerűségéhez jelentősen hozzájárult, hogy az iskolában tanították és sokszor publikálták a kun Miatyánkot.¹⁴ Egyébként pedig az iskolai oktatástól függetlenül is eleven lehetett „az ősoktól hátrahagyott és nagy tisztelettel őrzött nyelvi kuriózumhoz, ereklyéhez” való ragaszkodás érthetően emberi igénye.

Ebből az érvelésből persze nem az következik, hogy a kun Miatyánk a redemptió kivívását vállalók „kun” voltának igazolása kedvéért a 18. században konstruált hamisítvány lenne. Mándoky-Kongur István éppen azt bizonyította elhithető erővel (a turkológiában járatlan olvasó csak ennyit állapíthat meg), hogy a Varró István által tollba mondott s azóta is továbbhagyományozott szöveg valóban kun nyelvű. Csupán azt nem fogadta el, hogy a redemptió végrehajtóinak nemzedékében még akadhattak kun nyelven beszélők, s halálukkal-vagyis a 18. század vége felé – némult volna el végképp a kun szó ezen a tájon.

Aligha vitatható, bárcsak logikai következtetés, hogy a 17-18. század fordulóján, ha nem is beszéltek már a kun nyelvet, még elevenen élhetett a kontinuus lakosság kun származástudata. A török hódoltság alatt többször menekülésre kényszerült törzsökös

lakosság egy részének, bármilyen kis részének, újra meg újra vissza kellett térnie szülőföldjére - Bellon Tibor is, Orsi Julianna is erre a következtetésre jutott¹⁵ -, másképpen ugyanis nem lehet megmagyarázni, hogy az úgymond - „lakatlan” Alföld, így a Nagykunság falvaiba-mezővárosaiba irányuló telepés mozgalom ellenére megőrződtek a kun eredetű földrajzi nevek és tájszavak. Kontinuus lakosság feltételezése nélkül az sem lenne értelmezhető - folytatódna a megfontolásra érdemes logikai érvek -, hogy a Jászkunság hódoltság utáni elzálogosítását-eladását¹⁶ közjogi érvekkel támadó s a redemptióval végződő mozgalomnak megfelelő ideológiai bázisa lehetett a kun (s természetesen a jász) privilégiumokra való hivatkozás, s ami ebben a hivatkozásban a legfontosabb: a kiváltságokat a Jászság és a Kunság területének minden lakójára vonatkoztatták.

Ne feledjük: a redemptió nem csupán a vezető réteg, az ideológiai eszközökkel is manipuláló „helyi politikai elit” műve volt - valóban *tömegeket* mozgósított! Mindazokat, akik vállalták a Jász-Kun Kerületek 250 ezer forintnyi, a településekre, majd gazdaságokra lebontott váltságösszegének a megfizetését. Mozdósította a (véltetően) túlnyomó többségben lévő beköltözötteket (más megyékből ide szökött jobbágyokat) is, azokat tehát, akik sajátjukká lényegítették a kun eredethagyományt, mert érdekük így kívánta. Mely, mint létező tudati elemekből, de nem az etnikus identitásból tudatosan konstruált ideológia eleve nem eredményezhetett a kunszármazék lakosokra is, a beköltözöttekre is egyformán érvényes, mindannyiuk által fenntartás nélkül elfogadott származásmagyarázatot. *Ezért* lehetett összebékíteni a kétféle értelmezést a kunok nyelvéről. *Egyrészt* a magyartól megkülönböztethető idegen nyelv valamikori meglétének bizonygatása az *egyetlen* szövegemlékkel. (A tájszavak kun eredetéről ugyanis csak azóta és annyian tudnak, amióta s amennyire a modern turkológia érvei popularizálódtak.) A kun Miatyánk szövegét viszont nemcsak a kunszármazékok használhatták/használták fel igazolásként: bárki számára megtanulható volt, hiszen tanították; tudatos választássá egyszerűsödött tehát, ha valaki ezzel akarta bizonyítani a maga „kun” mivoltát. Másrészt pedig a kunok magyar nyelvűségéről szóló fenti gondolatmenet elfogadása. Mely, bár spekulatív gondolati konstrukció, a napi tapasztalatokkal könnyen összeegyeztethető („magyarul beszélünk”) és a magyar identitással sem ellenkezik („ha magyarul beszélünk, csakis magyarok lehetünk”).

Nem vitás: a hivatalos jász-kun ideológia is inkább ez utóbbi gondolatot szuggerálta. Az 1845. május 20-án, a redemptió centenáriumán tartott jászberényi ünnepségsorozaton - mely az elhangzott szónoklatok és a transzparenszek szövegét felkutató Botka János szerint a „Jászkunság [...] mindenkori legnagyobb és legemlékezetesebb ünnepe” volt¹⁷ - alig van nyoma a jász és kun etnikumra-nyelvre, mint elkülönítő jegyre, hivatkozásnak. Ha mégis „nemzetként” különböztetik meg a jászokat és a kunokat, mintha tudatosan ködösítenék el a szónokok a „vitéz magyar ősök” dicső és magasztos tetteiben részes „Jász és Kun nemzet” közjogi megkülönböztetésének, kiváltságainak egykori indokát. És a „régii jász és kún szabadságokat visszaszerezni képes” redimáló ősök emlékét úgy idézte fel a főkapitány, hogy gondosan kerülte az elkülönítő etnikai jegyekre a hivatkozást, mondván: „Legyetek áldottak hamvaitokban is, ti nagy férfiak, kik e nagy tettet, a Jász és Kun Nemzet váltságát okos bátorsággal, megfeszült ésszel, köz egyetértéssel, és oly temérdek pénz öszvegnek megszereztesével önértékeitekből végrehajtottátok, és így a fekete gyásznapokat megszüntettétek.”

A redemptus hagyomány összetevői

Ha a redemptiót végrehajtó ősök tettének „imába foglalása”, ennek az alkalmi szónoklatnak emelkedetten ünnepélyes hangneme nem a hétköznapokat jellemezte is, magának a ténynek, az önmegváltáshoz való közösségi és személyes hozzájárulásnak a számon tartása minden redemptus család számára létkérdés, elemi érdek volt. Az egyes

községekben felfektetett földkönyv (Liber Fundi) ugyanis, melyben az 1750-es években a redemptióhoz való hozzájárulás összegét és az annak arányában kiosztott *tőkeföldek* terjedelmét rögzítették, minden későbbi, a birtokjoggal összefüggő döntésnek viszonyítási alapja lett. Mind a közös tulajdonban maradt határrészek (pl. a halászóvíz, a nádas rét, a legelő) hasznából való részesedés kiszámításakor, mind az újabb meg újabb birtokkiosztásokkor (a 19. század második felében, részben még századunkban is!) ezt a „redemptiós kulcsot” vették alapul.

Az érdek a magyarázata annak, hogy a redemptus gazdák gondosan megőrizték - őrzik ma is - családi irataik között mindazokat a dokumentumokat, melyek az ősöknek a redemptióban való részvételét bizonyítják. S magyarázza azt is, hogy a mai idős generációból legalább azt mindenki számon tartja, hogy századunkban kinek-kinek „a belső föld után vót legelője [...]. Akinek belső földje vót, forintos földje - így mondták abba az időbe: forintos föld...”¹⁸

A redemptusokhoz tartozás azonnali öntudattá erősödése, s ami ezzel egyet jelentett: a megváltkozásra anyagi lehetőségek híján annak idején képtelen, így a maguk szegénységét leszármazottaikra örökítő irredemptusoktól való ön-megkülönböztetés elsődlegesen módos gazda-szegény ember oppozíciót jelentett. Ezt jelentette a 20. században is, ha a valamikori földmegváltók leszármazottai közé tartozás együtt járt a vagyon akkumulálásával; amire egyébként annál nagyobb volt az esély, minél nagyobb volt a *tőkeföld*. Ennek következményeként a legnagyobb földváltók leszármazottai többségükben a kuláküldözésekig a módos gazdák közé tartoztak: a gazdasági elit személyi összetétele elég keveset változott két évszázad alatt. Jellemző volt persze a kisebb vagyonú redemptus családok lecsúszása, egyes irredemptusok szerencsés felemelkedése is - ennek részleteit még nem ismerjük. Úgy tűnik, hogy századunkban, a redemptusokhoz tartozás közjogi előnyei elenyészvén, jelentősen felgyorsultak a látványos helycserék a valamikori redemptusok és irredemptusok között - legalábbis a vagyonosság mértékében. Annyira mégsem gyorsultak fel, hogy ne maradt volna meg presztíznövelő családi háttérnek az ősök redemptus volta. Másik oldalról pedig: ne csökkentette volna a feltörekvő, komoly vagyont szerző „szegény ember” személyes presztízsét, hogy ősei nem tartoztak a törzsökös és redemptus réteghez.

Szükségtelen tovább részleteznünk, hogy mi mindent fejezett ki a valóságos társadalmi-vagyoni helyzetből a redemptusok öntudata, s mi mindent fedett el belőle, ha egyes családok öröklött presztízse távolodóban volt a „valóságtól”. Ez alkalommal úgyis csak annyi tartozik a helyi társadalom rétegzettségéből a témánkhöz, hogy a kun származástudat *nem volt* része a redeptióból eredő réteggülönbségek értelmezésének-magyarázatának. Azaz: a falusi-mezővárosi közvélemény a (valóságos vagy vélt) kun ősöknek nem, csupán a redimált ősöknek tulajdonított materiális előnyökre váltható jelentőséget.

A kun származástudat közösségen belüli jelentőségvesztésével, a redemptióhoz való személyes viszony középpontba kerülésével függhet össze az is, hogy „kifelé”: az azonosságtudatot kinyilvánító csoportként sem a redemptió kivívásához segítő etnikus eredethagyományból formálták meg identitásukat a Hármas Kerület lakói: a jász és a kun redemptusok. A közigazgatási egységhez, a kiváltságoltak kerületéhez tartozásukat telítették az identitást is kifejező tartalommal, mondván: „nagykunok vagyunk”. Ennek teljességgel hiányzik az etnikumra utaló tartalma, annak ellenére, hogy - amint ebből az 1846-ra datált csúfolódó nótából kitetszik¹⁹- afféle „etnikus sztereotípiák” is kifomálódtak a három közigazgatási egység lakóinak jellemzésére:

Nagykun görbe,
Kiskun törpe,
Jász egyenes.

Amire a válasz:

Nagykun fényes,
Kiskun kényes,

Jász elmehet.

A Jászkunsághoz tartozásnak, mint csoportjellemzőnek a tudata a jobbágyparaszti környezethez képest privilegizált állapotot tekintette a leginkább hangsúlyozandónak. Ezt az amúgy eléggé absztrakt, csak a földesúri alávetettséghez viszonyítottan konkrét jelentésű *szabadság* szóval fejezték ki Jászkunság-szerte. Az 1845-ös centenárium jászberényi transzparensén pl. ilyen patetikusan:²⁰

Jász és kún vigadozz, száz évek óta szabad vagy,
Míg föld, ég 's a' haza állanak, légy te szabad.

A „nem úrbéres” társadalmi helyzet jelölésére szűkült szabadságfogalom, a redemptus frazeológia talán legfontosabb fogalma, természetesen nem zárta ki az aulikus érzelmek túlcsoportosulását: a redemptiót lehetővé tevő Mária Terézia emlékének kegyeletteljes ápolását, és minden egyes királyi herceg, egyben nádor és jászkun főkapitány személyes látogatásának zajos megünneplését. A Habsburgok iránti hálatelt érzelem (nehéz egyébként megítélni, hogy a helyi politikai elitnek mennyire sikerült elterjesztenie...) egyszer-1849-ben - látványos konfliktusba is került az éppen ekkor *másféle* tartalmú szabadságfogalommal: a karcagiak ledöntötték az 1805. évi nádorlátogatás emlékére 1808-ban emelt obeliszket, és „megrohanták a városházát, amelynek szobáiból a Habsburg-ház tagjainak arcképét nyomdafestéket el nem tűrő kifejezések mellett kidobálták”.²¹ Aligha lenne ennek a „spontán népi megmozdulásnak” szimptomatikus jelentése, ha az eseményeket (s a Nádor-emlék ismételt felállítását) felidéző Szentesi Tóth Kálmán nem nyilvánítaná ki *1940-ben*, hogy a nagykunsági szabadságfelfogás és a „jó” Habsburgok iránti feltétlen lojalitás korántsem összebékíthetetlen: „Az a barbár rombolás, amelyet dédapáink a Nádor-emléken elkövettek, a Habsburg-háznak és nem József nádor személyének szólt. József nádort ezután is tisztelték és becsülték.”

Teremtett hagyomány

Bellon Tibor a helyi levéltári források gondos tanulmányozásából arra következtetett, hogy a 18-19. század fordulójára vált a Nagykunság lakossága, függetlenül attól, hogy eredetileg „őslakosok” vagy jövevények voltak, „gondolkodásában, mentalitásában egységessé”. Ekkorra teljesedett ki az a „sajátos tudati rendszer, amelyet századunk helytörténetírói »nagykun öntudatnak« neveztek, de amelyre jobban illik a »redemptus öntudat« kifejezés, hiszen ezzel az öntudattal az irredemptusok nem rendelkeztek, még azok sem, akik bizonyíthatóan »őslakosok« leszármazottai”.²²

Meghatározó jelentőségű volt ez az öntudat - amint eddigi elemzésünkben kitetszett - az 1870-es években történt közigazgatási átrendeződés után is, pedig ekkorra már tartalom nélküli történeti és táji fogalomként létezhetett csupán a Nagykunság. A hiánya is öntudaterősítő tényezővé vált! Györfly István 1908-ban, Jász-Nagykun-Szolnok megyére - a helyiek szóhasználatában „muszáj vármegyére” - utalva azt a tapasztalatát rögzítette, hogy „a három terület most is annyi felé húz. A büszke jász és kun most sem szívesen vegyül szomszédaival”.²³

Elkeseredetten küzdött érte, hogy ne kelljen „vegyülnie”. A Jász-Kun Kerület megszüntetését s az új megye (vagy megyék) megszervezését célzó előkészítő tárgyalások során „Kun megye” kialakításának tervei is határozott formát öltöttek, s a megyeszékhely rangjáért Karcag és Kisújszállás megközelítően azonos eséllyel vetélkedett.²⁴ Azóta - ha a jász és kun ellenzékiesség geneziséét vázolják - a „Kun megye” létrehozását megtagadó kormányzati-hatalmi döntés is besorolódik a kunokat és jászokat sújtó intézkedések sorába...

Azért utaltunk a redemptióból levezetett szabadságeszmény és a megváltozott közjogi viszonyok ellenére talán megőrizhető igazgatási önállóság végül is sikertelen összekapcsolási kísérletére, mert szimbolikus jelentőségűnek érezzük. Kifejezi ez a kétségbeesett igazodás és dacos sértettség, hogy a „nagykun öntudat” - vagy Bellon pontosítását elfogadva: a „redemptus öntudat” - nemcsak a parasztbirtokosi, az úrbéresekéhez képest vitathatatlanul szabadabb létállapot mentális élményével, hanem az azonos közjogi helyzetűek privilégium biztosította önkormányzatiságának fenntartás nélküli elfogadásával, sőt, igénylésével is egyet jelentett. Nyilván ezért nem engedhették véglegesen elveszni a jelenlegi közigazgatási beosztás-immáron csak szimbolikus - történeti utalását. Az 1949-es megyerendezéskor (lényegtelen, hogy a lokális identitás elleni megfontolt támadás részeként-e) a hosszú nevű megyét „Szolnok megyévé” keresztelték át - 1989 után azonnal visszaperelték tehát a hajdani jász és kun kerület mai lakói a Jász-Nagykun-Szolnok megye elnevezést.

Mostani elemzésünk szempontjából persze a Jász-Kun Kerületben testet öltött önkormányzatiság csak egyetlen vonatkozásban érdemel figyelmet. Korábban utaltunk rá, hogy a Nagykuság lakói az igazgatási beosztás tényéből szokták levezetni a „nagykunok vagyunk” önazonosítást. Ennek a bizonyosan nem etnikus tartalmú identitás-meghatározásnak a kialakulását, meggyőződéssé szilárdulását aligha függetleníthetjük mindazoktól az igazgatási, a napi tevékenység s a távlatos aspirációk jogi (és erkölcsi) kereteit aprólékosan szabályozó rendeletektől és eseti intézkedésektől, melyek végső eredményükben „rendi csoporttá” szervezték a Hármaskerület - s mert a nagykun kapitány külön is intézkedhetett, ezen belül a Nagykuság - redemptusait. Amiből viszont annak is következnie kell, hogy a jászkun önkormányzattal egybefonódott önazonosság-tudat, nehezen felmérhető ugyan, hogy milyen mértékben, de aligha vitathatóan, nem egészen spontán módon alakult olyanná, amilyen: a tudatos hagyományteremtés fejleménye is. A nagykusági települések kikristályosodott, már-már „normává” szilárdult rangsora pl. egyértelműen levezethető azokból a kerületi határozatokból és intézkedésekből, melyekben az egyes települések bármilyen kötelezettségének kirovására a népességszámot tekintették az „igazságosság” zsinórmértékének. Nem a puszta számadatoknak van eligazító jelentősége az 1808-ban kiállítandó, összesen 78 nagykusági insurgens szétosztásakor (Karcagnak 21, Kisújszállásnak 14, Túrkevének 13, Kunmadarasnak és Kunszentmártonnak 11-11, Kunhegyesnek 8 hadra kész katonával kellett részt vennie a nemesi felkelésben).²⁵ Sokkal inkább a benne kifejeződő tendenciának; annak ti., hogy az ilyen és ehhez hasonló kivetésektől függetlenül *ugyanígy* élt - tulajdonképpen él máig - a települések közötti presztízssorrend: a lokálpatrióta vetélkedések *éppen ezt* remélik megcáfolhatni. Az sem lehet tehát „véletlen egybeesés”, hogy 1895-ben, a „millenniumi kun lakodalomra” készülve, a tanácskoznival összegyűlt küldöttek majdnem pontosan a fentebb idézett számokban tükröződő presztízssorrendnek megfelelően döntöttek el: hány ifjú párt, hány lovat s szekeret állíthat ki - s köteles is kiállítani - a hat község a közös látványosság résztvevőjeként.²⁶

Bármennyire ötletszerűnek tűnik is e példa, azt talán szemlélteti, hogy a csoporthoz tartozás miként lényegített „saját hagyományá” egy evidenciából adódó folyamatos közigazgatási megfontolást. A hagyományteremtődésnek ez a felettébb egyszerű mechanizmusa segít megértenünk, hogy a helyi hivatalnoki-értelmiségi réteg- ha úgy tetszik: a helyi politikai elit manipulatív szándék nélkül, puszta létevel is befolyásolta a falvak-városok redemptus közösségeinek mentalitását és történeti tudatát. A vezetésnek irányításnak ugyanis nem a hatalmon lévők és alávettettek rendi értelmű s eredendő oppozíciója volt a meghatározó lényege: a jászkusági elit és a parasztlakosok abban az értelemben azonosak voltak, hogy „nem parasztként” határozták meg magukat. Bármennyire „parasztos” volt egész habitusuk, nem indokolt a „néphagyományok” letéteményeseiként elkülöníteni őket a „műhagyományok” értelmiségi sugalmazóitól, a vezető redemptusoktól.

Ha valamiféle „autochton” népi hagyományt feltételezünk, azaz kirekesztjük vizsgálatainkból az úgymond „értelmiségi hagyományt”, értelmezhetetlen marad, hogy miért is tűnik - Örsi Julianna s a magam adatfelvételei szerint legalábbis - meghatározóbb jelentőségűnek a karcagiak, mint a kisújszállásiak körében a kun származástudat. Az 1995-ös redemptiós ünneppsorozat karcagi záró eseményein szerzett élményekre-tapasztalatokra visszautalva: vajon miért érezhette szükségét a mai politikai és szellemi elit, hogy a művészi szimbólumokat a kun-kazah azonositást sugalmazva tegye egyértelművé?

A mai identitáskeresés logikus fejleménye annak, ahogyan e két szomszédos, egymással folyton rivalizáló kisváros értelmisége a 19-20. század fordulóján az urbanizálódást szolgáló kulturális mozgalmakat konkrét céllá fogalmazta. Majdnem egy időben jelent meg egy-egy helyi lapban a karcagi és a kisújszállási múzeumalapítási felhívás. A még egyetemista Györffy István a hetedfélszáz esztendeje e tájon élő kun ősoktól indította a költői hevületű történelemismertetést, hogy közérthetően megindokolja egy nagykunsgági s elsősorban *néprajzi* múzeum parancsoló szükségességét.²⁷ A beköltözött, de néhány esztendő alatt teljességgel asszimilálódott Karácsony Béla, a kisújszállási gimnázium tudós tanára meg sem említette az iskolai gyűjtemény néprajzi múzeummá fejlesztésének indokai között a kun ősookra emlékeztetés kötelességét: a civilizáció által, úgymint selejtezésre ítélt paraszti tárgykészlet megmentésének sürgető voltával, utolsó lehetőségével érvelt- ugyanúgy, mint bárhol Magyarországon a néprajzi gyűjtés lelkes szervezői.²⁸ Ahogy azzal is sok-sok szálon összefügg mindaz, amit a bevezetőben részleteztem, hogy Karcag újra meg újra elindított a tudományos pályán olyan turkológusokat, akik karizmatikus (és helybeli) személyiségek lévén, életükben is, haláluk után is katalizálni tudják a redemptus és nagykun öntudat mélyén lappangó, már a 18. században is újraformált, a redemptiós küzdelemben hatékonynak bizonyult „kun származás” emlékét.

JEGYZETEK

- 1 Ahol nem jelölöm meg a forrást, ott a szó szerinti idézetek és az általánosítások 1984 óta kisebb-nagyobb megszakításokkal végzett kisújszállási adatgyűjtéseim eredményei.
- 2 Örsi Julianna: *Karcag társadalom szervezete a 18-20. században*. Budapest 1990. (=Agrártörténeti tanulmányok, 16.) 13-16; Ugyanó: A Nagykunsgág, mint néprajzi csoport (Karcag és környezete kapcsolatrendszerének vizsgálata). In: *Szolnok Megyei Múzeumi Évkönyv VII*. Szolnok 1990. 347-366.
- 3 Örsi i. m. (A nagykunsgág ...) 349-351. - Vö.: Uy Péter: *Zádor és Ágota a debreceni. útban. Felette érdekes kun história Szent László király idejéből* (Kiadja: dr. Szentesi Tóth Kálmán és Kádár Imre). Karcag 1927.
- 4 Örsi i. m. (A nagykunsgág...) 354.
- 5 Györffy István: *Magyar nép-magyar föld*. Budapest 1942. 28. (Kik voltak a kunok? című előadás a kunok betelepülésének 700. évfordulóján rendezett Jász-Kun Kongresszuson) 6 Györffy i. m. 117. (A nagykun tanya című tanulmány)
- 7 Szentesi Tóth Kálmán: *Történelmi emlékek a Jászkunsgág és Karcag múltjából*. Karcag 1940. 63-71.
- 8 Gyárfás István: *A jászkunok története, I-IV*. Kecskemét-Szolnok-Budapest 1870-1885. - Megfontolandóak a hun-hungarus-kun középkori eredetű azonositással kapcsolatban Györffy György érvei: a középkori historikusok úgy vélték-fejtegette-, „hogy a túlnépesedett Szkitia, mint egy túlhevített kazán, időnként kibocsájt egy tömegnyi harcost Góg és Magóg népei közül, és mindet a szittyák utódának tekintették”. Ez a felfogás jelentette az alapot Gyárfás számára is annak a tévedésnek a kritikátlan átvételéhez, hogy a „szittyáktól a kunokig mindannyian magyarul beszéltek, s a magyarok folytonossága e hazában a történelem hajnalától napjainkig tart.” (Györffy György: A Nagykunsgág és

- Karcag a középkorban. In: *Karcagi várostörténeti tanulmányok*. Szerk.: Bellon Tibor-Kaposvári Gyula. Karcag 1974. 3-4.)
- 9 Horváth Péter: *Értekezés a' kúnoknak és jászoknak eredetéről, azoknak régi és mostani állapotokról*. Pesten 1823. 40. - Horváth Péter (1756-1829) életrajza: Gyárfás i. m. II. kötet (1873) IV-IX. lap
 - 10 Uy Péter i. m. - L. ebben a kiadásban Szentesi Tóth Kálmán előszavát; szerinte 1820-1880 között a kun városokban a legelterjedtebb olvasmány volt a Zádor és Ágota, melynek összesen hét (két verses, a többi prózai) ponyvakiadása forgott közkézen.
 - 11 Szentesi Tóth i. m. 66. és Uy Péter i. m. VI. (Szentesi Tóth bevezetője)
 - 12 A kun nyelvvel kapcsolatos kutatásainak (posztumusz kiadású) monografikus összegzése: Mándoky Kongur István: *A kun nyelv magyarországi emlékei*. Karcag 1993. (=Keleti örökségünk, 1.) - Mándoky Kongur István (1944-1992) életrajza, munkásságának karcagi és kazakisztáni méltatása: Ökrösné Bartha Júlia: In memoriam Mándoky Kongur István. *Jászkunság XXXVIII.* (1992.) 6. sz. 13-15; Agoston Gábor-Makszumkizi Ongajsa: Mándoky Kongur István. *Jászkunság XXXIX.* (1993) 2. sz. 9.; Bajandur Vad Lasin: *A kun tudós. Jászkunság XXXIX.* (1993) 3. sz. 16-19.
 - 13 Mándoky István: A kun miatyánk. In: *Szolnok Megyei Múzeumi Évkönyv 1973*. Szolnok, 1973. 117-125. (A korai dolgozatok, így ez az elemzés is, a „kun identitás” emocionális töltetével át- meg átszőve kerültek bele a fentebb idézett összegző kötetbe.)
 - 14 A népszerűsítés szándékával közölt (valószínűleg) legfrissebb kun Miatyánk-szöveget a kisújszállási polgármesternek köszönhetjük. Ő Mándoky kutatásaira és baráti közléseire hivatkozva tette közzé a leghitelesebbnek mondott változatot: Ducza Lajos: A kun miatyánk. In: *Kisújszállás és Vidéke Nagykun Kalendárium az 1992. szökőévre*. Kisújszállás 1992. 133-134.
 - 15 Bellon Tibor: *Nagykunság*. Budapest 1979. 26-33; Örsi i. m. (A Nagykunság...) 353-354
 - 16 A redemptiót megelőző fél évszázad legújabb összefoglalásai: Kiss József: *A Jászkun Kerület parasztsága a Német Lovagrend földesúri hatósága idején 1702-1731*. Budapest 1979; Ugyanő: *A Pesti Invalidus Ház jászkunsági földesurasága 1731-1745*. Budapest 1992. (=Értekezések a történeti tudományok köréből, Új sorozat, 114.)
 - 17 Botka János: A Jászkunság megváltásának százados ünnepe (1845. május 20.). In: *Zounuk -A Solnok Megyei Levéltár Évkönyve*, 4. Szolnok 1989. 341-377.
 - 18 Kisújszállási tapasztaltaim Nagykunság-szerte általános érvényességéhez 1. Bellon i. m. 69-87.
 - 19 Tóth Kálmán: Kisújszállás a 48-as szabadságharc előtt és a 48-as szabadságharcban. *Kisújszállás és Vidéke XXVIII.* (1920. aug. 1.) 31. sz. 1-2.
 - 20 Botka i. m. 375.
 - 21 Szentesi Tóth i. m. 84-91. (József királyi herceg 1805-ben meglátogatta Karcagot című fejezet)
 - 22 Bellon i. m. 188.
 - 23 Györffy István i. m. 52. („A Nagykunság és környékének népies építkezése” című tanulmány)
 - 24 Seres Pálné: *Jász-Nagykun-Szolnok megye kialakítása*. Szolnok 1975. (=Levéltári Füzetek, 2.)
 - 25 Bánkiné Molnár Erzsébet: A jászkunság szerepe az 1809. évi napóleoni háborúban és az utolsó nemesi felkelésben. In: *Szolnok Megyei Múzeumi Évkönyv, VII.* Szolnok 1990. 311.
 - 26 *Kisújszállás és Vidéke III.* (1895. márc. 3.) 9. sz. 3.
 - 27 Szó szerint közli: Péter László: A karcagi múzeum előtörténete Szücs Sándorig. In: *Szolnok Megyei Múzeumi Évkönyv 1973*. Szolnok 1973. 33-34. (Györffy István: Alakítsunk Nagykun Múzeumot - 1906.)

- 28 Karácsony Béla: Szervezzünk néprajzi múzeumot. *Kisújszállás és Vidéke* XV. (1907. dec. 1.) 48. sz. 1.; Ugyanő: Néhány szó a szervezendő Néprajzi Múzeumból. *Ugyanott* (1907. dec. 15. 50. sz. 2-3.)

MIKLÓS SZILÁGYI

The self-awareness of the Great Kun

The Turkic-speaking Kun settled on the Great Plain in Hungary as nomadic stockbreeders in the 13th Century. By the 16th Century they had merged with the Hungarians, and found their place in the Hungarian feudal system. But they kept their administrative autonomy: they could organise their lives in independent districts which were separate from the counties.

At the start of the 18th Century, after one and a half centuries of Turkish occupation, the Habsburg Royal Court attempted to cancel their privileges: they mortgaged then sold the almost uninhabited territories. But in 1745 those Kun who had survived the Turkish occupation and the serfs who had recently moved into their territory, won back their administrative independence by successfully staking their claim as heirs to the old privileges. Those who paid for their own liberation became peasants free of the obligations of the serf, and their settlements enjoyed collective noble rights. A decisive element in local historical consciousness remains, nonetheless, the Kun origin, with particular reference to the redemptio.

The memory of Kun origin is rather unsure and contradictory. The everyday experience that “we speak Hungarian so we are Hungarians” went side by side with the historical tradition which originated in the Middle Ages, which maintained that the Kun, though late arrivals in the Carpathian Basin, had always spoken Hungarian. Yet at the same time the independence of the Kun language and ethnic group is recorded: a single textual relic exists, a Lord's Prayer in the Kun language recorded in an already deteriorated linguistic state in the middle of the 18th century. These two types of origin tradition were never independent of the self-image suggested by the local political elite, promulgated by education and the reading of the peasants. In our own times the promotion of tradition initiated by the intelligentsia fosters the Kun ethnic conscience, which was also expressed in the Turkic symbols during the festivities organised for the 250th anniversary of the redemptio in 1995.

A far more characteristic element of the historical conscience of the Great Kun is the memory of the redemptio, which is synonymous with the regaining of “freedom”, and which polarized the local society. Even the most basic economic interests necessitated reference to descent from those who took part in the redemptio, because the allotments from the commonly used territories and every new allocation were made in proportion to the “hereditary lands” on the basis of contribution. The self-distinction of those who enjoyed the prerogatives of the redemptio existed as a “regional identity” in relationship with the administrative autonomy of the Great Kun District.